

В зората на култа

Георги Димитров – писателски
наставник и литературен образ
през 1945 година

Пламен Дойнов

Смяната на Трифон Кунев като председател на Съюза на българските писатели почти съвпада с адресирането на писмо на пребиваващия все още в Москва Георги Димитров до българските писатели. На 15 май то е публикувано в „Работническо дело“, а на 20 май – в „Литературен фронт“. Показателно е, че сред адресатите в публикацията в органа на СБП липсва полето „председател“ и съответно име (Трифон Кунев, който към 15 май все още е начало на съюза), поименно са посочени: „До зам. председателя Людмила Стоянов, секр. Пантелей Матеев“. Днес няма как да не забележим, че посланието на Димитров е специално ориентирано към преразпределение на символната власт в писателската организация, а конкретната му цел – да обслужи идеологически персоналната промяна на върха на СБП.

С това писмо се отбелязват поне две нови тенденции. Първата легитимира лидера на българските комунисти, който по същото време все още нито живее в България, нито заема някакъв държавен пост, в безвъпросен авторитет и главен наставник на Съюза на писателите; въпрос на късо време е редица белетристи и особено поети да се включат в обслужването на прижизнения култ към Георги Димитров. Съюзът реагира веднага на писмото с поздравителен адрес по случай 63-годишнината на Димитров, в който го уверяват, че „чувствуват истинска патриотична гордост“, в негово лице „имат учител и приятел“ и „с чувство на дълбока благодарност си спомнят“ неговите „мъдри съвети към тях“¹. Втората тенденция утвърждава практиката за свеждане от партийно-политическия връх към СБП на официален тематичен каталог, според който следва да се създават нови произведения и да се дирижират процесите в литературното поле. В писмото си Г. Димитров изброява от каква литература *се нуждае* народът: която „ще развива преданост и любов към народ и родина“, „ще усилява омразата към фашизма и всички народни врагове“, „ще очисти българския въздух от миазмите на великобългарския шовинизъм и на всяко мракобесие“, „ще поощрява героични подвизи“, „ще възпитава чувство на славянско единство, на международна солидарност и вечна дружба с нашия освободител, великия съветски народ“ и т.н. После намиращият се в Москва водач на българските комунисти буквално назовава препоръчителните теми за творчество: „чудесния героизъм на нашите народни партизани, партизанки и нелегални другари в борбата с фашистите, храброто участие на българската армия в окончателния победоносен разгром над фашистка Германия, мъжествената работа в тила в подкрепа на фронта и народа“. Сред дъговете на писателския съюз е вписано, че „с помощта на здравата литературна критика, грижливо да чисти българската литературна ниша от зловредни плевели, да чисти редовно на българските писатели от некадърници, бездарници и всякакъв вид литературни търгаши“.

Писмото се възприема за *ръководен документ* на СБП. Макар изрично непротоколирани на събранията от 19 май 1945 г.², в „Литературен фронт“ се огласяват решения, сред които личат няколко мобилизационни ангажимента:

1. За в бъдеще Писателският съюз да взема активно участие в разясняването, организирането и провеждането на всички акции – политически, културни, стопански и др. – които се поставят от отечественофронтовското правителство пред нашия народ, – било със сказки и доклади, било със стихове, разкази, хумор и пр. Всеки съюзен член се задължава да взема дейно участие в провеждането на такива акции.[...]
3. Поради това, че има писатели, които след 9 септември стоят още на страни от дейния литературен живот, апелира се към всички членове на Съюза да проявят повече другарски и топли отношения към тях, за да им помогнат да се активизират и привържат към културното дело на Отечествения фронт.[...]
5. Писателите трябва да повишават повече своята творческа дейност както в политическо, така и в качествено отношение, като насочват своите усилия за правилно и всестранно отразяване на съвременната действителност.
6. Писмото на нашия знаменит и любим съотечественик Г. Димитров до СБП да бъде разглеждано в специално общо събрание с нарочен доклад и разисквания, за да се направят необходимите изводи за бъдещата дейност на българския писател.³

¹ *Българските писатели до Г. Димитров – Литературен фронт*, бр. 34, 23.06.1945.

² Тези решения отсъстват от Протокол № 5 на Общото годишно събрание на Съюза на 19 май 1945 г. – ЦДА, ф. 551, оп. 1, а.е. 5, л. 106–111, но са обявени публично в пресата като взети решения от общото събрание.

³ *Решенията на българските писатели – Литературен фронт*, бр. 30, 24.05.1945.

Георги Димитров на посещение в Чехословакия през 1948 г.

В зората на култа

от стр. 9

Тук са синтезирани политико-литературните задачи на СБП в краткосрочна перспектива: задължително участие в пропагандното обезпечаване на *всячки акции* на управляващите; активизиране на усилията за *прибличване* на „неутрални“ писатели към ОФ; насочване на почерците в посока към „отразяване на съвременността“ *в синхрон с политиката на правителството*. Писмото на Г. Димитров се възприема като *кратка програма за развитие* на българската литература, разработена подробно и сведена в доклад на Пантелей Зарев, изнесен на специално събрание на СБП от 28 май. В публикуваната си версия докладът симптоматично е озаглавен „Героичното в живота и литературата“ и наред с препотвъряването и акцентизирането на напътствията на Георги Димитров преобръща социалистическия *концепт за героичното*. В тази перспектива „героят от Лайпциг“ учи писателите как да откриват *героите в действителността* и как да ги превръщат в *литературни герои* – „нова личност със съзнание за посоката на историческото изменение, закалена в боеви опит, готова за саможертва в защита на колектива“; „да се създават типове-герои, основни обобщения, в които чрез конкретния човешки индивидуален образ да се отразява нашата съвременност“⁴. Зарев вижда в следването на такава програма не само непосредствено изпълнение на задачи на отечественофронтовската пропаганда, но и излизане на път, който води към „пълнен и правилен разцвет на нашата литература“, ставайки „дълбоко съвременна, дълбоко свързана със задачите на нашето време“⁵. Ето как *съвременността* все повече се препоръчва като привилегирован тематичен терен, върху който писателският успех е почти гарантиран, защото е осветен от най-висши указания.

*

В следващите месеци, с приближаването на първите парламентарни избори след 9 септември 1944 г., връзката на писателите с комунистическите вождове става все по-крепка. Набиращата скорост култ към личността на Георги Димитров получава нови и нови тласъци през 1945-а – тържествено, макар и *необелевено* отбелязване на 63 години от рождението му през юни, възторженото му посрещане след десетилетно отсъствие от страната през ноември, съчетано с агитацията по повод отложените от 26 август и проведени на 18 ноември парламентарни избори, в които Димитров е кандидат за народен представител и рекламиран като „вспризнат учител и водач на българския народ“⁶.

Първо рожденият ден е ознаменуван със стихотворения, статии и поздравителни адреси. Стихотворението на Димитър Полянов, публикувано точно на 18 юни – рождения ден – преминава през всички престижни места от биографичната траектория на вожд: *израснал „под сянката на мъдрия ни Дядо“*, словослагател, *налзал „Септември на червените комуни“*, водач на Комунистическия интернационал, *провел в Лайпциг „двубой прочут със Гьоринга кафяви“*, „другар, водач, наставник и съветник“ и „покровител наш в Москва“... И *завършва с нетърпението*:

⁴ Зарев, Пантелей. *Героичното в живота и литературата* – В: Зарев, Пантелей. *Литературата като познание*, С., 1945, с. 136, с. 142.

⁵ Вж. например портрет под това заглавие: *Вспризнат учител и водач на българския народ – Работническо дело*, бр. 273, 7.08.1945.

*О, здравтеувай, Родината да водиш
из пътя нов, желан, а не чужд –
еве братство със славянските народи
и в дружба със Съветския съюз!*

*Привет и дългоденствие! Да живеят
любимият учител и борец!
В апотеоз от сбъднати идеи
да видим скоро нашия първенец!*⁷

Замислено и изпълнено като *честитка* за рожден ден, стихотворението изговаря за пореден път *нетърпението* на българските комунисти Георги Димитров да долети от Москва и да ги води. Незавръщането на „нашия първенец“ създава, макар и непряко изразено, тревожно усещане. Пантелей Матеев изтегля с ден по-рано повод за възпев на вожд. Иначе стихотворението „17 юний“ представя завръщането на Първа българска армия от фронтвете на Втората световна война. Тя е досрещната в София от ликуващия народ, но и от самия Георги Димитров:

*През този ден на гордост всенародна –
ден славен – на възторзи и любов, –
ти бе със нас в родината свободна,
велики наш другарю Димитров!*

Като че има „фактическа“ грешка, защото по това време Димитров все още е в Москва и няма как да посреща българската войска в София. Но разбира се, той е алегорически присъстващ – изобразен на широкомащабен портрет на площада „огромен, бял“, „изправил се мъжествен“, както пред Лайпцигския съд, пред когото войнишките редици преминават в „марш тържествен“ и обещават:

*В труда ще бъдем ний герои също:
о, скъпи наш другарю Димитров!*⁷

Прижизненият култ към Димитров се утвърждава като *съществуващ* култа към Сталин, на когото българските автори посвещават все повече творби. Два култа се хранят един друг – обменят образи и модели, а в контекста на сближението между България и Югославия привличат и фигурата на Тито. Така тримата комунистически и славянски вождове образуват специфична „троица“ – символична пирамида от свръхперсони, създатели на новия славянски свят.

Триадата *Сталин – Тито – Димитров* е утвърдена в масовото съзнание чрез „Славянски марш“ на Никола Ланков (текст) и Светослав Обретенов (музика). През юли вече всеки може да запее по партитурата, публикувана в комунистическия официоз:

*Три слънца в небето греят,
три души в една живеят.
Слава, слава на борците!
Смърт на всеки поробител!
Да живеят, да живеят
Сталин, Тито, Димитров!*⁸

Георги Димитров е в позицията на *световен* комунистически и славянски вожд, един от гарантите за съществуването на реда в света, една от *трите души*,

⁶ Полянов, Димитър. И. *На другаря Георги Димитров – Работническо дело*, бр. 230, 18.06.1945.

⁷ Матеев, Пантелей. *17 юний – Литературен фронт*, бр. 35, 30.06.1945.

⁸ *Сталин, Тито, Димитров. Текст: Никола Ланков. Музика: Светослав Обретенов – Работническо дело*, бр. 247, 7.07.1945.

